

## КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i1.58>**В. Ф. Влад***аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики  
Університету державної фіскальної служби України  
[orcid.org/0000-0002-7180-8096](https://orcid.org/0000-0002-7180-8096)*

### ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА БОРОТЬБИ ІЗ ВТЕЧАМИ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У даній науковій статті ми розглядаємо проблемні питання, з якими зіштовхуються слідчі та оперативні працівники під час розслідування втечі з місця позбавлення волі. Серед основних проблем ми виділяємо відсутність закріплення на законодавчому рівні чіткого поняття втечі з місця позбавлення волі. Це є важливою проблемою, оскільки в деяких випадках існує проблема розмежування втечі з місця позбавлення волі та інших злочинів вчинених у місцях позбавлення волі. Приділяється увага особливостям документування проведення слідчих (розшукових) дій та використання оперативно-технічних засобів, оскільки вони становлять доказову базу під час судового розгляду кримінального провадження. Розглядається проблема забезпечення рівності всіх перед законом. Конституція України закріплює засаду невідчужуваності та непорушності прав і свобод людини, відповідно до якої не допускається не тільки відчуження прав і свобод, якими людина володіє, а й обмеження їх змісту, створення перешкод для їх реалізації. Під час розслідування втечі з місця позбавлення волі рекомендується застосування поліграфа, з відповідними змінами в кримінальному процесуальному законодавстві. На сучасному етапі поліграф вносить великий вклад у розслідування та розкриття злочинів, тому, на нашу думку, дана тема є актуальною для розгляду. Хочемо наголосити, що використання поліграфа під час допиту свідків кримінального провадження збільшує ймовірність отримати необхідну правдиву інформацію для розслідування та розкриття злочину. Вважаємо за необхідне використовувати й інші методи для з'ясування обставин втечі з місця позбавлення волі. На нашу думку, саме використання різних методів у сукупності можуть забезпечити найбільшу гарантію ефективності розслідування і розкриття злочину.

Проблемним є питання забезпечення професійної та належної безпеки особам, що беруть участь у розслідуванні втечі з виправної установи. Безпеку учасників кримінального судочинства необхідно визнавати не тільки елементом принципу охорони прав та свобод людини і громадянина, а й важливою процесуальною категорією, яка представляє собою гарантований законом стан всебічної захищеності правової, фізичної та майнової сфери приватних осіб, що досягається за допомогою комплексу правових засобів, спрямованих на попередження неправомірного посягання на права, свободи і законні інтереси приватних осіб.

*Ключові слова:* втеча, виправна установа, досудове розслідування, слідчий, ув'язнений.

#### **Vlad V. F. PROBLEMS OF INVESTIGATION AND FIGHT AGAINST ESCAPES FROM PRISONS**

In this scientific article, we consider the problematic issues faced by investigators and operatives during the investigation of escape from prison. Among the main problems, we highlight the lack of enshrining in law a clear concept of escape from prison. This is an important issue, as in some cases there is a problem distinguishing between escape from a place of imprisonment and other crimes committed in places of imprisonment. Attention is paid to the peculiarities of documenting the conduct of investigative (search) actions and the use of operational and technical means, as they constitute the evidence base during the trial of criminal proceedings. The problem of ensuring equality of all before the law is considered. The Constitution of Ukraine enshrines the principle of inalienability and inviolability of human rights and freedoms, according to which not only the alienation of human rights and freedoms, but also the restriction of their content, creating obstacles to their implementation is not allowed. During the investigation of the escape from the place of imprisonment, the use of a polygraph is recommended, with appropriate changes in the criminal procedure legislation. At the present stage, the polygraph makes a great contribution to the investigation and detection of crimes, so, in our opinion, this topic is relevant for consideration. We would like to emphasize that the use of a polygraph during the interrogation of witnesses in criminal proceedings increases the likelihood of obtaining the necessary truthful information for the investigation and detection of a crime. We consider it necessary to use other methods to clarify the circumstances of escape from the place of imprisonment, in our opinion, the use of different methods together can provide the greatest guarantee of the effectiveness of the investigation and detection of the crime.

The issue of ensuring the professional and proper safety of persons involved in the investigation of escape from a correctional facility is problematic. The safety of participants in criminal proceedings must be recognized not only as an element of the principle of protection of human and civil rights and freedoms, but also as an important procedural category, which is a legally guaranteed state of comprehensive protection of legal, physical and property spheres of individuals. to prevent unlawful encroachment on the rights, freedoms and legitimate interests of individuals.

*Key words:* escape, correctional facility, pre-trial investigation, investigator, prisoner.

**Мета статті** полягає в аналізі та дослідженні суб'єктивних та об'єктивних обставин, що заважають розслідуванню вчинення злочину у вигляді втечі з місця позбавлення волі, а також переслідуванню втікача по гарячих слідах. Дане дослідження має на меті запобігти подальшому допущенню повторюваності вчинення втечі з тюремних закладів, прискорити досудове розслідування даного злочину, виявити недоліки під час досудового розслідування втечі з місця позбавлення волі.

**Постановка проблеми.** Деякі методи боротьби із злочинністю вважаються застарілими та малоефективними, саме тому ми приділяємо нашу увагу питанням удосконалення методів збору оперативної інформації для виявлення осіб, що займаються підготовкою або вчиненням втечі з виправної установи.

Звертається увага й на важливість приділення оперативним працівникам більшої уваги першочерговому етапу досудового розслідування, а також особливостям документування проведення слідчих (розшукових) дій та використання оперативно-технічних засобів. Під час дослідження даного питання слід приділяти більшої уваги з'ясуванню причин скоєння втечі з виправної установи. Без такого дослідження не є можливим повне та об'єктивне дослідження й недоліків розслідування злочину, оскільки невідома сама його сутність та причини, що заважає слідству на крок випередити злочинця, а правильна фіксація слідів злочину дозволяє в подальшому відновити ланцюг попередніх йому подій і картину самого злочинного діяння.

**Аналіз останніх публікацій.** На даний момент дослідженням класифікації втечі з місць позбавлення волі у своїх працях займалися як зарубіжні – А.П. Гуськова, Ф.В. Глазирін, А.П. Кругликов, так і вітчизняні вчені: А.А. Вознюк, С.С. Чернявський, О.Ю. Татаров, Р.М. Римарчук, К.О. Чаплинський, Д.Д. Заєць.

**Виклад основного матеріалу.** Перш за все, на нашу думку, слід розглянути поняття втечі з місця позбавлення волі. Чинний Кримінальний кодекс України не надає визначення поняттю втечі, лише характеризує його окремі ознаки та елементи. Втечею є самовільне залишення місця позбавлення волі або місця перебування під вартою особою, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні. Самовільним визнається залишення, яке здійснено без належного дозволу чи за відсутності законних підстав. Втеча може бути вчинена з виправних установ, з установ для попереднього ув'язнення, з кабінету прокурора, слідчого або особи, яка провадить дізнання, із залу судового засідання, місця проведення слідчих дій, із транспортного засобу для конвоювання, з гауптвахти чи ізолятора тимчасового тримання [1].

Сьогодні найважливішим інструментом посилення боротьби зі злочинністю є комплексний аналіз і прогноз розвитку кримінальної ситуації. Залежно від цілей і завдань регіонального дослідження на практиці склалися два основних підходи територіального вивчення злочинності: 1) конкретно-кримінологічний; 2) комплексний соціально-кримінологічний. Ці наукові підходи мають близькі риси, але одночасно їм властиві й істотні відмінності. Загальним недоліком конкретно-кримінологічних досліджень є те, що соціальна природа злочинності вивчається через територіальні прояви самої злочинності як сукупності злочинів. На практиці лише в окремих випадках ведеться пошук соціально-економічних умов, які сприяли розвитку злочинності в окремих частинах регіону. Найчастіше ці умови описуються формально, без розрахунку кореляційних умов (факторів) та стану злочинності.

Згідно із другим, соціально-кримінологічний підхід вивчення кримінальної ситуації здійснюється від соціально-економічної характеристики регіону до територіальної специфіки злочинності. Отже, метою соціально-кримінологічного дослідження є вивчення впливу соціально-територіальних умов (факторів) на рівень, динаміку, структуру і характер злочинності в межах конкретного регіону.

Одним з основних джерел кримінологічної інформації є статистичні дані про злочинність, які являють собою матеріали офіційної державної статистики про стан злочинності та результати роботи правоохоронних органів. Сьогодні це є, мабуть, однією з найбільш важливих проблем у діяльності правоохоронних органів.

Недостовірні статистичні дані про фактичну злочинність, а також фактори, що її зумовлюють, істотно ускладнюють вивчення кримінальної ситуації як в окремому регіоні так і в цілому у всій державі. На думку професора В.М. Фадеєва, саме цим пояснюється неможливість прогнозування і попередження злочинності, усвідомленого управління даним явищем в житті суспільства і інших цілеспрямованих дій у ставленні до злочинів, які розуміються як неминучий в принципі атрибут життя суспільства [5, с. 34–37]. Наступною проблемою є порушення конституційних прав ув'язнених під час розслідування втечі з виправної установи співробітниками правоохоронних органів. До числа таких приводів слід віднести, перш за все, незадовільне забезпечення конституційного права на судовий захист. Другою за поширеністю проблемою є забезпечення рівності всіх перед законом. До числа типових слід віднести також і скарги осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, де, як вони стверджують, мала місце в їх кримінальному провадженні провокація злочину з боку оперативних співробітників

під час проведення оперативно-розшукових заходів. Досить поширеними є скарги на порушення конституційних прав під час здійснення прослуховування телефонних розмов.

Таким чином, проведене нами дослідження дозволяє зробити висновок про те, що скарги на порушення конституційних прав громадян у процесі проведення оперативно-розшукової діяльності здебільшого пов'язані з неправильним застосуванням закону оперативними співробітниками.

Причинами цього, на нашу думку, є: по-перше, слабкий контроль за їх діями з боку керівників оперативних служб, прокурорів, а також слідчих суддів та суддів, які здійснюють попередній та наступний контроль за проведенням ОРД та використанням їх результатів у кримінальних провадженнях; по-друге, мабуть, недостатнє правове інформування співробітників оперативних підрозділів, яке не містить обов'язкового ознайомлення з правовими позиціями Конституційного Суду, а також постановами Пленуму Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України в кримінальних справах, а також Європейського суду з прав людини, зазначеними в рішеннях, прийнятих за результатами скарг громадян на порушення їх конституційних прав під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Серед інших проблем під час розслідування втечі з місць позбавлення волі ми також виділяємо і фотознімки, отримані в ході огляду місця події та інших слідчих дій, входять в число додатків до протоколу і є його складовою частиною, вони доповнюють протокол, роблячи його більш об'ємним та інформативним, змістовним і наочним. Вивчаючи фотознімок, суд, слідчий та інші учасники кримінального процесу знайомляться з деякими не відображеними в протоколі особливостями речової обстановки місця події, що дозволяє відтворити картину злочину та отримати більш чітке і максимально точне уявлення про досліджуваний об'єкт. Однак процесуальне оформлення фотознімків у вигляді додатків до протоколів не врегульоване ні законом, ні підзаконними актами [2, с. 34].

Однією з основних завдань слідчого в ході розслідування кримінального провадження є фіксація слідів злочину, що дозволяє в подальшому відновити ланцюг попередніх йому подій і картину самого діяння. Для вирішення зазначеного завдання слідчим застосовуються різні технічні засоби, що дозволяють найбільш повно відтворити картину злочину. Поява в арсеналі слідчого відеозапису як засобу фіксації об'єктивної реальності стало природним відображенням технічного прогресу – появи технічних засобів фіксації об'єктивної реальності в динаміці. Відповідно до частини 1 статті 99 Кримінального процесуального кодексу України документом є спеціально

створений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою статті 99, можуть належати: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) [3]. У деяких випадках із різних на те причин оперативні підрозділи, слідчі, прокурори та судді не надають відеозаписам належного місця серед засобів доказування. Як правило, серед таких обставин можна виділити такі: 1) на відеоматеріалах не чітко видно особу, що вчинила злочин; 2) неможливо встановити дату та час відеозапису; 3) запис зйомки поганої якості; 4) простежується механічний вплив на матеріалі зйомки з метою пошкодження його змісту.

Саме тому наявність у матеріалах кримінального провадження відеозапису ще не означає успішного визначення причин та обставин вчинення кримінального правопорушення, в нашому випадку – вчинення втечі з місць позбавлення волі. Окрім того, в деяких випадках для визначення достовірності змісту відеоматеріалів необхідно зробити експертизу, яка займає багато часу.

Наступною перешкодою в розслідуванні втечі з місця позбавлення волі, на нашу думку, є незастосування під час досудового розслідування поліграфа до основних свідків та очевидців злочину, до працівників виправної установи, а також до вартових, які перебували в пенітенціарному закладі під час вчинення втечі з місця позбавлення волі. На сучасному етапі поліграф вносить великий вклад у розслідування та розкриття злочинів, тому, на нашу думку, дана тема є актуальною для розгляду.

Утім, не варто і забувати, що на практиці наявні випадки, коли підсумки тестування на поліграфі руйнували долі невинних людей через те, що людина може переживати страх і відчувати напругу під час перевірки. Таку тривогу і страх випробуваного прилад може сприймати як причетність до злочину або зацікавленість у ньому, тому перевірку на поліграфі не можна відносити до числа визначального фактора вчинення злочину на сто відсотків.

Звичайно, використання поліграфа забезпечує збільшення ймовірності отримати необхідну правдиву інформацію для розслідування та розкриття злочину, ми не є прибічниками або критиками даного приладу, але, на нашу думку, у практиці не варто радикально спиратися тільки на результати перевірки, отримані в ході допиту на поліграфі, але і відкидати таку перевірку не слід. Наприклад, перевірка працівників виправної установи

на поліграфі не може бути остаточним доказом їх винуватості, проте такий результат може бути підставою для проведення в пенітенціарній установі додаткових службових перевірок та аналізів і експертиз службових документів.

Необхідно також використовувати й інші методи для з'ясування обставин втечі з місця позбавлення волі. На нашу думку, саме використання різних методів у сукупності можуть забезпечити найбільшу гарантію ефективності розслідування і розкриття злочину.

Однією із суб'єктивних перешкод, які заважають швидкому, об'єктивному та неупередженому розслідуванню втечі з місця позбавлення волі, є необґрунтоване, нечітке мотивування прийнятих рішень та документів. Мотивування прийнятого рішення робить його переконливим, створюючи умови для ефективного захисту прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства, а також здійснення судового контролю та прокурорського нагляду за діяльністю органів досудового розслідування. Крім того, мотивування прийнятого рішення дає можливість сторонам оцінити його законність і в разі незгоди з наведеними в ньому доводами та аргументами оскаржити прийняте рішення.

Мотивуючи своє рішення, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд повинен розкрити відповідність між встановленими фактичними обставинами, умовами та підставами, передбаченими нормами кримінально-процесуального закону. Мотивування повинно переконувати, що рішення зумовлене не суб'єктивним розсудом, а вимогами закону.

Мотивувати – значить пояснити, аргументувати зроблені висновки тими матеріалами кримінального провадження, на яких співробітник органу досудового розслідування обґрунтовує свою думку, що, безсумнівно, забезпечує дотримання принципу законності для всіх учасників кримінального провадження під час досудового розслідування втечі з місця позбавлення волі.

Далі слід звернути увагу на забезпечення безпеки особам, які беруть участь у кримінальному провадженні. Безпеку учасників кримінального судочинства необхідно визнавати не тільки елементом принципу охорони прав та свобод людини і громадянина, а й важливою процесуальною категорією, яка представляє собою гарантований законом стан всебічної захищеності правової, фізичної та майнової сфери приватних осіб, що досягається за допомогою комплексу правових засобів, спрямованих на попередження неправомірного посягання на права, свободи і законні інтереси приватних осіб, а так само забезпечують відновлення їхніх прав та законних інтересів від будь-якого вже відбувся неправомірного втручання [4, с. 11]. Свідками втечі з виправної установи

можуть бути: ув'язнені, тюремні наглядачі та вартові, інші працівники виправної установи. Під час розслідування втечі з місця позбавлення волі не всі свідки даної події йдуть на співробітництво зі слідством та надають достовірну інформацію. В одних випадках це може бути пов'язано зі злісним супротивом ув'язнених до всієї правоохоронної системи держави, а в інших випадках це може бути пов'язано з такими факторами, як тиск на свідка:

- тюремною адміністрацією;
- окремими працівниками виправної установи;
- іншими засудженими.

У даному випадку слід звернути увагу на ст. 336 Кримінального процесуального кодексу України, де регламентується порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.

1. Судове провадження може здійснюватися у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, в тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне судове провадження), в разі:

1) неможливості безпосередньої участі учасника кримінального провадження в судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; 2) необхідності забезпечення безпеки осіб; 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності судового провадження; 5) наявності інших підстав, визначених судом достатніми. Застосовувані в дистанційному судовому провадженні технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення і звуку, дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження, а також інформаційну безпеку. Учасникам кримінального провадження має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання і отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені цим Кодексом. Особа, якій забезпечується захист, може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо впізнати [3]. На нашу думку статтю 336 Кримінального процесуального кодексу України слід доповнити та викласти в такій редакції: «Особа, якій забезпечується захист, може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, а також іменувати особу під псевдонімом за яких її неможливо впізнати».

Окрім того, ми вважаємо, що режим відеоконференції має бути широко використаний, окрім судового розгляду, й на інших стадіях досудового розслідування втечі з місця позбавлення волі.

**Висновки.** Отже, під час розслідування втечі з місця позбавлення волі виникають проблеми, які потребують наукового, практичного, технічного та законодавчого вирішення, а також таких галузей права, як: кримінальне право, кримінальне процесуальне право, конституційне право, кримінально-виконавче право. Слід зазначити, що деякі проблеми, які виникають під час розслідування втечі з виправної установи, мають об'єктивний характер і виникають через розвиток сучасних наукових технологій, засобів та методів досудового розслідування, зміни законодавчих актів. Інші мають суб'єктивний характер та пов'язані напряму із суб'єктами кримінального процесу, такими як: слідчий, прокурор, свідок, підозрюваний, обвинувачений, та проявляються у вигляді порушення прав та свобод учасників кримінального процесу, невиконання своїх обов'язків або службових повноважень, перевищення службових повноважень.

### Література

1. Коментар до Кримінального кодексу України. URL : <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/390.php>.
2. Судебная фотография и видеозапись : учебник. 2 изд., перераб. / под ред. А.А. Проткина. Москва, 2011. 816 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
4. Таова Л.Ю. Принцип охраны прав и свобод человека и гражданина и его реализация в ходе предварительного расследования : дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2008. 253 с.
5. Фадеев В.Н. Проблемы неопределённости корней преступности и сущности личности преступника. *Сб. науч. ст. по итогам Всерос. науч.-практ. конф. «Характеристики личности преступника и их изменений»* (г. Чебоксары, 5-6 июля 2017 г.) / под ред. д. ю. н., проф. А.И. Долговой. Чебоксары, 2017. 195 с.